

ÚJABB SZKÍTA KORI TELEPNYOMOK BÉKÉS MEGYÉBŐL

– Gyucha Attila –

I.

Dolgozatunk első részében két, Békés megyei lelőhelyeken a közelmúltban feltárt telepanyagot ismertetünk (1. kép).

Gyulavári 15. lelőhely, Paradicsom-dűlő juhászata V

Felszínen talált avar kori lószerszámok nyomán 1993 áprilisában szondázó ásatást folytatott a lelőhelyen Szatmári Imre és Liska András (2. kép).¹

A feltárt négy gödörreszletből kettő – az 1. és 4. – szarmata kori volt, a 3. objektumból kizárólag állatsontok kerültek elő, míg a 2. objektum szkíta korinak bizonyult. A II–IV., VI–VII. kutatóárkok első két ásónyomából szórványként, valamint az 1. és 4. objektumból – szarmata környezetből – másodlagos helyzetben is előkerültek középső vaskori edénytöredékek (3. kép). A következőkben a 2. objektumot illetve az ásatás során előkerült fontosabb, szkíta kori leleteket ismertetjük.

2. objektum: Foltja a 4. sz. kutatóárok közepén, a jelenlegi felszíntől mért -60 cm mélységben rajzolódott ki. Az objektum bontására csak az 1 méter széles kutatóárkon belül került sor, keleti és nyugati irányban bizonyosan kiterjedtebb. Betöltése humuszos, hamuval erősen kevert volt. Kizárólag szkíta kori kerámialeletek mellett kevés patics és nagyszámú állatsont került elő. 140–150 cm-es mélységtől a leletek ritkultak, -160 cm-től több iszapolódási réteget figyeltek meg az ásatók: sárga, feketés illetve átégett, hamus rétegek váltották egymást. Körülbelül -190 cm-es mélységben feltételeken emberinek meghatározott fog került felszínre. Az objektum feltárása során a kutatóárkon belül nem érték el annak alját (4. kép).

Az objektum fontosabb leletei:

1. Szürkésbarna, kézzel formált, ívelten behajló peremű tál töredéke (5. kép 1). 2. Szürke és barna, kézzel formált, kissé behúzott peremű tálak kisméretű peremtöredékei. 3 db (5. kép 2–4). 3. Téglavörös, barna foltos, kézzel formált, fényezett felületű, virágcserep-alakú edény töredéke. Az egyenes, lekerekített perem alatt vízszintes állású, ujjbenyomással osztott bütyök van (5. kép 5). 4. Szürkésbarna, kézzel formált, hordóalakú edény töredéke, az egyenes, lekerekített perem alatt rátett, sérült bütyökkel (6. kép 1). 5. Kívül sötétszürke, barna foltos, fényezett, belül barna, kézzel formált edény oldaltöredéke kis, rátett, kúpos bütyökkel (6. kép 2). 6. Szürke színű, barna foltos, vastagfalú oldaltöredék vízszintes állású, magas fogóbütyökkel (6. kép 3). 7. Szürke és vörös, kézzel formált edények egyenes, lekerekített, kisméretű peremtöredékei. 2 db (6. kép 4; 7. kép 1). 8. Fekete, fényezett, kézzel formált, vékonyfalú bögre függőleges, megvastagított, vízszintesen levágott peremtöredéke. Az ívelt nyakon két,

¹ Ezúton mondok köszönetet nekik a közlés átengedéséért. A leletek a gyulai Erkel Ferenc Múzeumban, leltári számuk: 94.1.1–147. MMM adattár 2129–1994. RégFüz 1996. 51.

függőleges, széles árkolás van (7. kép 2). 9. Barna, kézzel formált, csúcsos peremkéképésű töredék (7. kép 3). 10. Kívül világosbarna, belül szürkésbarna, kézzel formált, csonkakúp alakú, sűrűn átluggatott töredék. Alja talpkorongszerűen képzett, nagyméretű, kerek lyukkal áttört (7. kép 4). 11. Szürke, korongolt, lapos tál töredéke rövid, függőleges, lekerekített peremmel. Alatta bekarcolt árokpár fut (8. kép 1). 12. Szürke, korongolt, egyfülű csupor negyedrésze. Pereme röviden kihajló, szalagfüle árkolt (8. kép 2). 13. Szürke, korongolt, bordadíszes korsóoldal (8. kép 3). 14. Feketére fényezett, jó égetésű, kiszélesedő szalagfül töredéke (8. kép 4). 15. Szürkésbarna, kézzel formált, kerek átmetszetű fültöredék (8. kép 5). 16. Kézzel formált, vastagfalú fazekak aljtöredékei. 2 db (9. kép 1–2). 17. Fekete, kézzel formált, vastagfalú, nagyméretű fazék aljtöredéke (9. kép 3). 18. Szürkésbarna, kézzel formált, nagyméretű fazék aljtöredéke (9. kép 4). 19. Kívül világosszürke, belül szürkésfeketére fényezett, talpkorongos edény aljtöredékei. 2 db (10. kép 1–2). 20. Szürke, korongolt edény aljtöredéke (10. kép 3). 21. Megvastagodó, átfűrt végű csonttű. Az átfűrés alatt mindkét oldalán harántirányú bevagdosások láthatók. Hegye letört, átfűrt vége kissé töredékes. H.: 6,4 cm (10. kép 4). 22. Hengeres, fényes felületű csontgyöngy. H.: 2 cm, átm.: 0,6 cm (10. kép 5).

Az ásátás során másodlagos környezetből előkerült, fontosabb szkíta kori edénytöredékek:

4. *objektum*: 1. Szürkésfekete, kézzel formált, fényezett oldalú, ívelten behajló tálperem (11. kép 1). 2. Szürkésbarna, kézzel formált csupor duzzadt, lekerekített peremtöredéke. A perem alatt ovális alapú, széles, sérült bütyökfűl van (11. kép 2).

Szórványleletek a kutatóárkok területéről: 1. Sárgásbarna, kézzel formált csupor, egyenes, lekerekített peremtöredéke. Közvetlenül a perem alól ovális átmetszetű, lefelé tartó fűl indul (11. kép 3). 2. Szürkésbarna, kézzel formált, egyenes perem. Az oldalon magas, sérült bütyök van (11. kép 4). 3. Szürke, korongolt csupor oldaltöredéke széles szalagfül indításával (11. kép 5). 4. Barna, kézzel formált, vastagfalú oldaltöredék széles, magas, bevagdalt agyagléccel (11. kép 6).

Az ásátás szkíta kori kerámiaanyagában megtaláljuk az Alföld és környező területeinek temetőiből jól ismert, jellegzetes edénytípusok darabjait. A kézzel formált darabok között az ívelten behajló peremű tálak (5. kép 1–4; 11. kép 1), csupor (11. kép 2), különböző méretű hordó- illetve virágserép-alakú edények darabjait említhetjük (5. kép 5; 6. kép 1–4; 7. kép 1; 11. kép 4). A kézzel formált leletanyag döntő többségét funkcionális szempontból a fazekak közé sorolhatjuk. A díszítőelemek között kis, kúpos illetve magas, ujjbenyomással osztott, valamint széles alapú, magas fogóbütykök fordulnak elő (5. kép 5; 6. kép 1–3; 11. kép 2). Az egyik töredéken rátett, bevagdalt bordát találunk (11. kép 6). A korongon készült edények töredékei között füles csupor és korsótöredékek vannak (8. kép 2; 11. kép 5; 8. kép 3). Ezekon bordadisz illetve árkolás fordul elő.

A kézzel formált töredékek között akadnak olyan darabok is, melyek díszítésmódja, típusa kevésbé ismert a korszak fazekastermékei között. A fekete, erősen fényezett, a nyakon függőleges, széles árkolásokkal díszített töredék minden bizonnyal csuporból származik (7. kép 2). Az edényforma ugyan elterjedt az Alföld szkíta korában, ám a díszítés módja inkább a régió késő bronzkori műveltsége, a Gáva kultúra fazekasságához állt közel. A szkíta kort közvetlenül megelőző időszakban, az ún.

preszkíta korban is kedvelt díszítésmód marad a függőleges árkolás, amelyről a Heves és Borsod megyei temetők sírkerámiái mellett a díszítés közeli analógiájaként a dobozi sír csészéje is tanúskodik.² A szkíta korban – ha nem is a megelőző időszakokhoz mérhető gyakorisággal – szintén megtaláljuk a díszítésmódot, legtöbbször gávai vagy preszkíta hagyományokra visszanyúló edénytípusokon,³ illetve a délkelet-alpi hallstatti körrel összefüggésbe hozható, a Kárpát-medencében széles körben elterjedt, magasfülű, két gombban végződő merítőcsészéken.⁴ A Szolnok-Zagyvartarton feltárt házból is került felszínre egy függőlegesen hornyolt, korongolt, fényezett nyaktöredék.⁵ Szkíta ízlésű, nyakán függőleges árkolásokkal díszített csupor volt a Gyoma-Egei halmi, kelta korú temető 45. sírjában.⁶

Mérete miatt sajnos bizonytalan, hogy csúcsos peremű tálhoz vagy a törökszentmiklósi temető 100. sírjában talált kerámiához hasonló edénytípushoz tartozhatott-e egyik töredékünk (7. kép 3).⁷ Csúcsos peremkiképzésű tálak a korszak alföldi temetőiben Békéscsaba-Fényesről és Csanytelek-Újhalastó 191. sírjának mellékletei közül ismertek.⁸ Galántha Márta a csanyteleki darabot a dunántúli, hasonló korú középrépápusztai típusú temetőkkel hozta kapcsolatba területünkön.⁹ Ugyanakkor a kelet-szlovákiai Mihalovce a kustánfalvi csoporthoz sorolt urnasírjának edényei között az Alföld csoportra is jellemző behúzott peremű tálakkal, füles csuprokkal, kettőscsonkakúpos- és hordóalakú edényekkel együtt fordult elő a típus két formaváltozata.¹⁰ A délnyugat-szlovákiai Modrany/Madar, az Alföld csoporthoz sorolható, észak-dunántúli, kalenderbergi ízlésű kerámiaanyagot tartalmazó temetőjének anyagában is találkozhatunk a tálak analóg díszítésmódjával.¹¹ Kemenczei Tibor a szirmabesenyői koravaskori edény alapján kifejti, hogy a hasonló, csúcsos, kihajló peremű tálak az Alföld későbronzkori és az erdős-sztyeppe preszkíta korú emlékei között egyaránt előfordulnak.¹² Mindezek alapján a Kárpát-medence keleti felében, a középső vaskorban ritkának számító csúcsos peremű tálakra vonatkozóan feltehető azok helyi eredete; a hasonló dunántúli darabokkal való összekapcsolásuk nem szükségyszerű.

A korongon készült kerámiák közül pontos párhuzamát nem találtuk a korszak fazekastermékei között a függőleges falú, lapos tálnak (8. kép 1). Legközelebbi analó-

² Füzesabony-Kettőshalom 17. sír: PATEK 1989–90. 5. t. 24; Füzesabony-Kettőshalom 63. sír: PATEK 1989–90. 14. t. 6; Sirok-Akasztómály 1. sír: PATEK 1989–90. 20. t. 1; Ároktő-Dongóhalom 8. sír: KEMENCZEI 1988. 2. kép 6–7; Doboz, Marói-erdő: GAZDAPUSZTAI 1964–65. 60. 1. kép.

³ Tápiószele 16. sír és 40. sír: PÁRDUCZ 1966. XXXIII. t. 13, XXIV. t. 14; Törökszentmiklós-Surján-Újtelep 53. sír: CSALOG-KISFALUDI 1985. 312, 3. t. 14; Csanytelek-Újhalastó 191. sír: GALÁNTA 1986. 3. t. 6.

⁴ JEREM 1971. 85; WOLLÁK 1979. 55. Az edénytípusról legutóbb összefoglalóan: MIROŠŠAYOVÁ 1999.

⁵ CSEH 1990. 13, 7. kép 5.

⁶ MARÁZ 1981. 114, II. t. 1.

⁷ CSALOG-KISFALUDI 1985. 318, 6. t. 1., 333, 9. t. 3.

⁸ PÁRDUCZ 1943. XIII. t. 10; GALÁNTA 1981. 51, 11. kép 6.

⁹ GALÁNTA 1981. 54.

¹⁰ ČILINSKÁ 1959. 85, II. t. 5., 86, III. t. 2.

¹¹ DUŠEK 1976. 398, 2. kép 1., 405, 9. kép 2.

¹² KEMENCZEI 1988. 95.

giaként a tápiószelei temető 104. és 449. sírjának valamint az orosházi temető 103. sírjának táljai nevezhetők meg, bár utóbbi pereme kissé kihajló.¹³ Az orosházi temető 4. sírjában hasonló peremkiképzésű, kézzel formált tál került elő.¹⁴

A csonkakúpos, teljes felületén sűrűn átluggatott kerámia a korszak ritkán felbukkanó termékei közé tartozik (7. kép 4). Alföldi szkíta kori telepekről analóg darabokat ismerünk Nyíregyháza-Manda-Bokorról,¹⁵ Szolnok-Zagyvarpartról¹⁶ illetve Rákospalota-Újmajorból¹⁷ Funkciójukra nézve éppoly tanácstalanok vagyunk, mint Istvánovits Eszter vagy Cseh János.¹⁸ A nyíregyházi és szolnoki darabokhoz hasonlóan a gyulavári belső fala – valamint kisebb szakaszon külső oldala – is erősen átégett, koromnyom azonban nem látható rajta. Mivel úgy látjuk, hogy a tárgyat szerkezetéből adódóan szűrőedényként bizonyosan nem használták,¹⁹ a Cseh János által felvetett füstölőként való értelmezést pedig jelen esetben szintúgy elvethetjük, – jobb ötlet híján – pillanatnyilag magunk is csak a lámpa- vagy parázsborítóként való értelmezést fogadhatjuk el.

A kerámiaanyag mellett a 2. objektumból csontból készült tárgyak is felszínre kerültek (10. kép 4–5). A gyulavárihoz hasonló hengeres csontgyöngyök meglehetősen ritkán fordulnak elő az Alföld csoport sírjainak mellékletei között,²⁰ telepekről pedig egyáltalán nem találunk példát rá. Az Alföld szkíta kori leletei között eleddig nem ismerjük pontos párhuzamát a végén átlukasztott csonttűnek. A közelmúltban Rákospalota-Újmajor településén napvilágot látott csonttű szerkezete eltérő, funkciója is más lehetett.²¹ Az időszak temetkezéseiben – nem túl nagy számban – a vasból vagy bronzból készült, többnyire pödrött, ritkábban visszahajlított vagy kettőskúpos-gömbös végű változatok fordulnak elő,²² ezek azonban a viselethez tartozhattak.²³ Csonttűnk legközelebbi analógiáját a Chotín/hetényi temető 23., hamvasztásos sírjából ismerjük.²⁴ Ez a 9 cm hosszú, végén átfúrt tű bronzból készült és minden bizonnyal darabunkhoz hasonlóan használati eszköz lehetett.

¹³ PÁRDUCZ 1966. XXX. t. 17., LVIII. t. 18; JUHÁSZ 1976. 245, 13. kép 6.

¹⁴ JUHÁSZ 1976. 241, 9. kép 1.

¹⁵ UTAK A MÚLTBA 1997. 182, 21–22. kép.

¹⁶ CSEH 1990. 15, 9. kép 4., 16, 10. kép 2.

¹⁷ HORVÁTH 2001. 45, 16. kép 5.

¹⁸ ISTVÁNOVITS 1997. 76; CSEH 2001b. 90.

¹⁹ A korszak kerámialeletei között egyébként találunk példát szűrőedényre, de ennek formája teljesen eltér tárgyunkétól: Tápiószele 44. sír és 285 sír: PÁRDUCZ 1966. XXIV. t. 4., XL. t. 8; Csépa: BOTTYÁN 1955. XXIX. t. 5.

²⁰ Békéscsaba-Fényes 5. sír: PÁRDUCZ 1943. VIII. t. 5–6; Szentes-Vekerzug 2. sír és 8. sír: PÁRDUCZ-CSALLÁNY 1944–45. XLII. t. 15–16., XLVI. t. 1; Chotín/Hetény 1A–111. sír, 200. sír: DUŠEK 1966. 114, VIII. t. 15., 128, XXII. t. 12; Presel'any 4. sír: BALAŠA 1959. 94, II. t. 12. Utóbbi vésett, geometrikus díszű.

²¹ HORVÁTH 2001. 46, 18. kép 5.

²² Tápiószele 65. és 70. sír: PÁRDUCZ 1966. XIV. t. 8–11., 18., 19; Orosháza-Gyopáros 84. sír: JUHÁSZ 1976. 239, 7. kép 8; Meszes 2. sír: LESZIH 1939. IV. t. 23; Chotín/Hetény 1A–25. sír, 189. sír és 239. sír: DUŠEK 1966. 110, IV. t. 3; 127, XXI. t. 13–14., 131, XXV. t. 26.

²³ Az alsótelekesi temetőben nagyszámban kerültek elő vasból és bronzból készült, az Alföld egyéb szkíta kori temetkezéséből ismeretlen típusú tűk: PATAY 1961.

²⁴ DUŠEK 1966. XLIII. t. 23.

Csárdaszállás 19. lelőhely, Szent János-halom

1998-ban, a Gyoma és Mezőberény között készülő ivóvízvezeték építéséhez kapcsolódó leletmentések során a Csárdaszállás 19. sz. lelőhely területén, a településtől közvetlenül K-re, a mezőberényi főút két oldalán tártunk fel 8 gödröt illetve gödör-részletet, melyek közül az egyiket a szkíta korra kelteztük (12. kép).²⁵ A csárdaszállási lelőhely a középszállási homokbánya területén feltárt temetőrészlettől mintegy 1200 méterre északnyugati irányban fekszik. A megyei topográfiai terepbejárások alkalmával lelőhelyünkön szkíta korinak meghatározott leletanyagot nem találtak.²⁶

3. gödör: Teljesen feltárt. A sárga homokos altalajban szürke, sötétebb foltja - 45 cm-nél jelentkezett. Közelítőleg kerek és függőleges falú, egyenes aljú, DNy felé kissé emelkedő. Átmérője: 181 cm ill. 173 cm, mélysége a jelenlegi felszíntől: -63–94 cm. Betöltése kevert, humuszos, laza volt. A gödör délnyugati sarkában kettős csontvázis temetkezést találtunk, mely alatt a betöltés még 10–15 cm vastagságú volt. A meglehetősen kis számú kerámiatöredék, valamint a jelentős mennyiségű állatcsont főképpen a betöltésnek ezen részében került elő. A nyugati gödörfalnál újkori beásás nyomát figyeltük meg (13. kép).

A temetkezés: 1. váz, a déli fal mellett. Gyermeke bal oldalára fektetett, a gödör fala felé néző, zsugorított váza. M.: -63 cm, T.: DK 22'. Melléklete nem volt. 2. váz: Közvetlenül a nyugati falnál, koponyája az 1. váz lábánál. Gyermeke hátára fektetett, a láb irányába lejtő, rossz megtartású váza. M.: a fejnél -65 cm, a lábánál -90 cm, T.: DNy 31'. Karjai a mellkason keresztbe helyezve, lábai oldalirányban felhúzóztak. Medenceje és a lábcsontok egy része hiányzik. Utóbbiakat bizonyosan a későbbi bolygatás pusztította el. Melléklete nem volt.

A gödör fontosabb kerámialeletei:

1. Kívül barna színű, belső oldalán fekete, fényezett, kézzel formált, gömbszelet alakú tál rövid, szögben behajló peremmel, alacsony talpkoronggal (14. kép 1). 2. Fekete színű, kézzel formált, behúzott, turbántekercses peremű tál töredéke (14. kép 2). 3. Világosszürke színű, korongolt, ívelten kihajló peremű, a váll alatt erősen szűkülő testű tálak töredékei (14. kép 3–4). 4. Barna színű, kézzel formált, egyenes, lekerekített peremtöredék (14. kép 5). 5. Barna színű, vastagfalú töredék, széles alapú, vízszintes állású, magas fogóbütyökkel (15. kép 1). 6. Szürke színű, fényezett, korongon készült, egyfűlű csupor töredéke (15. kép 2).

A gödör csak csekély mennyiségű kerámialeletet tartalmazott. Közöttük kézzel formált és korongon készült edénytöredékek egyaránt vannak. A korongolatlan darabok között találunk egy behúzott, turbántekercses díszű tálperemet (14. kép 2), valamint egy gömbszelet alakú, ugyancsak behajló peremű tál teljes profilját (14. kép 1). A hasonló tálak készítése a Kárpát-medence területén általános volt a későbronzkor és koravaskor folyamán;²⁷ az edénytípus kézzel formált és korongolt, ívelten és – a csárdaszállási töredékekhez hasonlóan – élben törve behajló változatai az Alföldön

²⁵ A leletmentésben a szerző mellett Liska András és Medgyesi Pál vett részt. Ezúton köszönöm, hogy a közléshez hozzájárultak.

²⁶ MRT 10. 383–385.

²⁷ PATEK 1968. 102; KEMENCZEI 1984. 67; KEMENCZEI 1988. 94.

és annak szomszédos területein a szkíta kori temetők gyakori mellékletei.²⁸ Középső vaskori telepről Szolnok-Zagyvarpartról,²⁹ valamint a Fehértó partjának lelőhelyeiről ismerünk a csárdaszállásihoz hasonló, ám korongon készült edényekből származó töredékeket.³⁰ A gödrünk anyagában talált fogóbütyök a korszak fazekainak, kettős csonkakúpos urnáinak és tárolóedényeinek általános eleme (15. kép 1).

A korongon készült, szürke színű edények töredékei között megtaláljuk az Alföld szkíta kori fazekasságának egyik, a gyulavári leletanyagban is előforduló vezértípusát, a füles csuprot (15. kép 2). Jellegzetes darabok a tálakhoz tartozott peremtőredékek is (14. kép 3–4). Hasonló, S-profilú, hosszabban vagy rövidebben kihajló peremű tálakat mind a szkíta, mind az azt követő, kelta kori emléanyagban nagyszámban találunk, korongolt vagy ritkábban kézzel formált változatban.³¹

A gödörben két gyermek zsurgított, melléklet nélküli csontvázat találtuk. A vázak nem közvetlenül az objektum alján feküdtek; a gödört tehát nem a halottak számára ásták ki, hanem már a beletemetés előtt használták. Ezt bizonyítja az is, hogy a betöltés vázak alatti részében került elő a leletanyag túlnyomó része.

A szkíta kori temetkezéseknél több esetben figyeltek meg a halottakkal kapcsolatos, részben bizonyosan rituális cselekmények nyomait,³² melyek háttérben a halott visszatérésétől való félelem mellett felvetődött meggyalázásuk gondolata is.³³

Ugyancsak telephez tartozó gödörben talált Párducz Mihály két, melléklettel ellátott csontvázat a Kardoskút, Király Jolán-tanyán végzett ásátásán.³⁴ Békéssámsón, Kossuth Tsz. tégláégető lelőhelyen egy csecsemő vázát bontották ki, szintúgy hulladékgödörből.³⁵ Szintén gyermeket temettek a Salgótarján-Ipari park II. lelőhely egyik gödrébe.³⁶ Ugyanitt a telepen belül egy másik, újszülött gyermek csontvázat is megtalálták.³⁷ Ahogy a csárdaszállási lelőhelyen, úgy ezekben az esetekben sem tudjuk biztosan, mi lehetett az oka annak, hogy a halottakat nem a közösség temetőjében helyezték el. A rituális magyarázat mellett – vagy még inkább annak ellenében – felvethető, hogy a telepgödörökbe eltemetettek társadalmi státuszuk miatt nem kerülhettek

²⁸ Pl. Szentes-Vekerzug 55. sír: PÁRDU CZ 1954. 84. 28. kép 2; Muhi-Kocsmadomb 2. sír: LESZIH 1939. II. t. 17; Presel'any 12. sír: BALAŠA 1959. 95. III. t. 13. Az edénytípus tanulmányozásához a darabok, változatok nagy száma és a publikáció rajzainak minősége alapján a Chotín/hetényi temető anyaga látszik legalkalmasabbnak: DUŠEK 1966.

²⁹ CŠEH 1990. 14. 8. kép 1.

³⁰ PÁRDU CZ 1944–45. XVII. t. 9., XXII. t. 15. A Fehértó és közvetlen környezete 1951-ig Hódmezővásárhely közigazgatási határához tartozott, ezt követően átkerült a Békés megyei Kardoskúthoz.

³¹ Pl. Tiszalök-Vásárhalm 8. sír, 22. sír: BOTTYÁN 1955. XVIII. t. 9, 12; Orosháza-Gyopáros 36. sír, 140. sír: JUHÁSZ 1972. 10. kép 5; JUHÁSZ 1976. 247, 15. kép 2; Gyoma-Egei halom 45. sír: MARÁZ 1981. 114, II. t. 3; Muhi-Kocsmadomb 42. sír: HELLEBRANDT 1996–97. 27. kép 2, 7; Chotín/Hetény B–117. sír: DUŠEK 1966. 154, XLVIII. t. 18.

³² A vázak hasra fektetésére Orosházán 4 esetben, Kesznyétenben 2, Hevesen 1 sírban akadt példa: JUHÁSZ 1972. 214; HELLEBRANDT 1988. 109; SZABÓ 1969. 61. A halottcsontkítás gondolata felvetődött a békéscsabai, az orosházi, a szentes-vekerzugi, a hevesi és a kesznyéteni temetők esetében: BANNER 1932. 134; JUHÁSZ 1972. 214; PÁRDU CZ 1954. 50; SZABÓ 1969. 64; HELLEBRANDT 1988. 110.

³³ HELLEBRANDT 1988. 110.

³⁴ Párducz Mihály ásátása. Közöletlen. MNM adattár XX.326/1967, XI.202/1968.

³⁵ RégFüz 1961. 14.

³⁶ VADAY 2001. 211, 4. kép.

³⁷ VADAY 2001. 213, 8. kép.

a temetőbbe, esetleg a közösség olyan tagjai voltak, akik a település lakói által valamilyen okból megbélyegzettek, kirekesztettek lettek.

A kettős temetkezések nem számítanak ritka jelenségnek a szkíta korban. Hogy csak néhány közeli, Békés megyei példát említsünk: Békéscsaba-Fényesen a 7. sírban,³⁸ Orosháza-Gyopároson a 10., 85. és a 125–126. sírban találtak két vázat, míg a 158. sírban csontvázas és urnás temetkezés együtt fordult elő.³⁹ Endrőd 130. lelőhelyen edénymellékletes kettős temetkezést tártak fel.⁴⁰

II.

Míg az Alföldön és környező területein feltárt szkíta kori sírok száma akár a háromezret is elérheti és publikálásuk viszonylagosan kielégítő szinten van, addig a korszak településkutatásának hasonlóan komoly eredményeiről ez ideig aligha beszélhetünk. A szórványos telepfeltárások eredményeinek közzétételére – akkor is csupán előzetesek formájában – csak kivételes esetekben került sor.

Bottyán Árpád négy szobi veremházról számolt be röviden, fotótáblákon közzölve azok fontosabb leleteit.⁴¹ Jászfelsőszentgyörgyön egy teljes házat, egy másik ház részletét valamint hulladékgödöröket találtak,⁴² míg Újlőrincfalváról két ház és 8 gödör ismert.⁴³ A közelmúltban Nyíregyháza, Manda-bokor lelőhelyen mintegy 300–400 középső vaskori objektumot – köztük házakat, vízvezető árkokat, kutakat, gödöröket, kemencéket – tártak fel az M3-as autópálya nyomvonalán folytatott leletmentés során.⁴⁴ Az 1986-tól Szolnok megyében, Kengyel és Tiszaigar határában, valamint a Szolnok környékén folyó ásások eredményeképpen is jelentős teleprészletek kerültek napvilágra.⁴⁵ 1995-ben Rákospalota-Újmajor lelőhelyen ugyancsak házakat, telepgödöröket és egy füstölögödörként értelmezett objektumot tártak fel.⁴⁶ 2000 nyarán Törökszentmiklós-Kenderparton mintegy fél tucat objektum, köztük 3 jurtaszerűként jellemzett ház került elő.⁴⁷ Legutóbb Salgótarjánban, az Ipari park II. területén folyt nagy felületre kiterjedő telepásítás, melynek során házak, gazdasági épületek, árkok, tároló- és hulladékgödörök, szabadtéri tűzhelyek mellett közösségi épület maradványait is megtalálták.⁴⁸

Ami szűkebb régiókat, Békés megyét illeti, fontos szkíta kori temetők feltárására és részleges vagy teljes publikálására került sor a területről (Békéscsaba-Fényes, Orosháza-Gyopáros, Csárdaszállás-Középszállási-homokbánya, Medgyesegyháza-Uhrin-tanya),⁴⁹ ám az első és ez ideig egyetlen szkíta kori telepekkel foglalkozó

³⁸ PÁRDUCZ 1943. 51.

³⁹ JUHÁSZ 1976. 231, 245, 248.

⁴⁰ RégFüz 1997. 10–11.

⁴¹ BOTTYÁN 1955. 56, XXXI. t., XXXVI. t. 1–8.

⁴² RégFüz 1962. 13.

⁴³ RégFüz 1975. 85.

⁴⁴ ISTVÁNOVITS 1997.

⁴⁵ CSEH 1990; CSEH 1999; CSEH 2000a; CSEH 2001b.

⁴⁶ HORVÁTH 2001.

⁴⁷ CSEH 2001a. 48–49.

⁴⁸ VADAY 2001.

⁴⁹ Békéscsaba-Fényes: BANNER 1932; PÁRDUCZ 1943; Orosháza-Gyopáros: JUHÁSZ 1972; JUHÁSZ 1976; Medgyesegyháza, Uhrin-tanya: KÖRÖS 1945. A mintegy 30–40 síros csárdaszállási temetőből mindössze néhány tárgyat publikáltak eddig: OLÁH-SZÉNÁSZKY 1982.

publikáció 1945-ben látott napvilágot.⁵⁰ Ekkor Banner János 1942-ben és 1943-ban, az akkor még Hódmezővásárhely, ma már Kardoskút határába eső Fehértó partjain végzett kutatásainak szkíta kori lelőhelyeit dolgozta fel Párducz Mihály.⁵¹ Ugyanő 1967–68-ban folytatott nagy felületre kiterjedő ásatást Kardoskút, Király Jolán-tanyánál, melynek során ház, gödrök és temetkezések kerültek elő.⁵² Az 1950-es évek végétől az 1970-es évek elejéig ifj. Olasz Ernő a megye délnyugati részén végzett leletmentéseket, szkíta korinak meghatározott lelőhelyeken, ezek közlésére azonban – 4 temetkezés kivételével⁵³ – nem került sor. Békéssámson határában a Kossuth Tsz. tégláégetőjénél valamint a községi homokbányánál 5–5 gödröt,⁵⁴ Kardoskúton a Rostás-tanyánál 4, a sportpályánál 3 gödröt,⁵⁵ Tótkomlós-Viharsarok Tsz-nél 5 gödröt tárt fel.⁵⁶ 1975 és 1978 között a szarvasi járás topográfiai munkáihoz kapcsolódóan, majd 1986-tól az MTA Régészeti Intézetének mikrorégiós programja keretében folytak olyan ásatások Gyomaendrőd és Örménykút határában, amelyek szkíta kori telepobjektumokat is eredményeztek. Az Endrőd 6. sz. lelőhelyen az említett törökszentmiklósi objektumokhoz hasonlóan kerek, közepén cölöplyukas kunyhó maradványait találták,⁵⁷ a 37. sz. lelőhelyen négy,⁵⁸ a 39. sz. lelőhelyen egy, kevés leletanyagot tartalmazó gödröt tártak fel.⁵⁹ Gyoma 264. sz. lelőhelyen egy szkíta kori, de még a megelőző időszak tradíciójára utaló leletanyagú árkot és egy LT C korú, a szkíta hagyományokat tükröző kerámiát is tartalmazó gödröt tártak fel.⁶⁰ Az Örménykút 8. sz. lelőhelyen két, szkíta kori kerámiaanyagot tartalmazó objektumot találtak.⁶¹ 1987-ben Békéscsabán, a DTCSV 3. agyagbányájában két deszkabéléses szkíta kori kút került elő.⁶² Az 1995-től megynkben is megkezdődött ún. nagyberuházásos munkák a vártnál eddig jóval kevesebb eredményt hoztak a szkíta kor kutatása terén; a megnyitott óriási felületek egyetlen korabeli objektuma az ismertetett csárdaszállási gödör.

III.

A településkutatásnak az ásatások mellett kétségtelenül legfontosabb módszere a terepbejárás, a felszínen azonosítható lelőhelyek összegyűjtése, a nyert adatok értékelése. Békés megyében 1968-tól folyik a régészeti topográfiai program, melynek eredményeképpen a Dunától keletre Észak-Békésben található a legnagyobb össze-

⁵⁰ Részletesebb kutatástörténeti áttekintés: GYUCHA 2001. 117–122.

⁵¹ PÁRDU CZ 1944–45.

⁵² Közöletlen. MNM adattár XX.326/1967, XI.202/1968. A leletek jelenleg a MMM-ban vannak, leltározatlanok.

⁵³ Kardoskút, Fejes-tanya: OLASZ 1955a; Orosháza, Orovecz-tanya: OLASZ 1955b. 7.

⁵⁴ RégFüz 1961. 14; MNM Adattár 46. B. VI.

⁵⁵ MNM Adattár 239. K. III; ArchÉrt 1954. 74.

⁵⁶ RégFüz 1960. 114–115.

⁵⁷ RégFüz 1994. 69.

⁵⁸ MRT 8. 143.

⁵⁹ MRT 8. 144.

⁶⁰ JEREM–KISS–PATTANTYÚS–VARGA 1992. 73–79. A dolgozat csak az ásatás összesítő felszínrajzát, a terepbejárás anyag tábláit illetve a lelőhelyen folytatott tevékenységek és eredmények vázlatos leírását tartalmazza.

⁶¹ MRT 8. 342–343.

⁶² MRT 10. 291.

függő, módszeresen kutatott földterület, publikált eredményekkel.⁶³ Mindez az Alföldön egyedülálló alkalmat teremt a szkíta korszak településhálózatának vizsgálatára is.⁶⁴

A megye északi részén, a Körösök völgyében és attól közvetlenül délre összesen 189 biztosan szkíta kori telepnyomot derítettek fel a terepbejárások. A korábban sűrűn lakott Körösök völgyének északi-északkeleti területén a korszak lelőhelyeinek szinte teljes hiányát állapíthatjuk meg. Mindössze néhány olyan telepet ismerünk erről a területről, amelyek csak rövid megtelepedésre utalnak a vízfolyásokat kísérő szárazulatokon. A régió legkiterjedtebb szkíta kori települési tömbjeit a Körös-völgy és a Mezőség határán illetve a Mezőség eddigiekben bejárt, északi részén találjuk. A nagyobb, egy-egy terület központjaiként értelmezhető telepek rendszerint az egykori jelentős folyóvizek partjain álltak, de – a későbronzkori tendencia folytatásaként – már a kevésbé kiegyensúlyozott vízháztartású területeken is jelentős számban bukkannak fel.

Jelen dolgozatunk elsődleges célja az volt, hogy újabb adatokkal járuljunk hozzá a hazai régészet egyik mostohán kezelt területének, az Alföld szkíta korának településkutatásához, lehetőséget teremtve ezzel, hogy az Alföld illetve egy szűkebb régió, Békés megye területének eddigi kutatási eredményeit is röviden összefoglalhassuk.⁶⁵

IRODALOM

BALAŠA 1959.

Balaša, G.: Skýtske pohrebisko v Presel'anoch nad Ip'lom. – Ein skythisches Gräberfeld in Presel'any nad Ip'lom. *SlA* VII–1 (1959) 87–98.

BANNER 1932.

Banner B.: A Békéscsaba-fényesi sírmező. – Das Gräberfeld von Békéscsaba-Fényes. *Dolg* 8 (1932) 122–148.

BOTTYÁN 1955.

Bottyán Á.: Szkíták a magyar Alföldön. *RégFüz* 1 (1955)

CSALOG–KISFALUDI 1985.

Csalog, Zs. – Kisfaludi, J.: Skythenzeitliches Gräberfeld in Törökszentmiklós-Surján-Újtelep. *Acta ArchHung* 37 (1985) 307–344.

⁶³ MRT 6; MRT 8; MRT 10.

⁶⁴ A témáról részletesebben: GYUCHA 2001. 123–126.

⁶⁵ Lektorai munkájáért, értékes észrevételeiért Kemenczei Tibornak, a rajzok elkészítéséért Kékegyi Dorottyanak fejezem ki köszönetemet ezúton.

CSEH 1990.

Cseh J.: Egy szkíta ház Szolnok-Zagyvarpartról. Múzeumi Levelek (Szolnok) 63–64 (1990) 3–18.

CSEH 1999.

Cseh J.: Szkíta telepobjektumok alaprajzának és felépítményének rekonstrukciós lehetőségei. ŐL 1 (1999) 52–53.

CSEH 2000.

Cseh J.: Újabb adalék a Zagyva-parti szkíta települések régészeti anyagából. (Szolnok-Alcsi határrész) ŐL 2 (2000) 66–68.

CSEH 2001a.

Cseh J.: Szkíta és kelta településnyomok Törökszentmiklós-Kenderparton. (A 2000 nyarán végzett ásatások eredményeiről) ŐL 3 (2001) 48–50.

CSEH 2001b.

Cseh J.: Szkíta földművelők-állattartók településeinek régészeti nyomai a Zagyva mentén. In.: Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkíta kora. Gyulai katalógusok 10 (2001) 81–94.

ČILINSKÁ 1959.

Čilinská, Z.: Žiarový hrob kuštanovického typu v Mihalovciach. SIA 7 (1959) 79–86.

DUŠEK 1966.

Dušek, M.: Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chotin. ASF VI (1966)

DUŠEK 1976.

Dušek, S.: Junghallstattzeitliches Gräberfeld von Modrany. SIA XXIV–2 (1976) 397–427.

GALÁNTHA 1981.

Galántha M.: Előzetes jelentés a Csanytelek-újhalastói szkítakori temető ásatásáról. – Vorbericht über die Ausgrabung des skythenzeitlichen Gräberfeldes von Csanytelek-Újhalastó. ComArchHung 1 (1981) 43–58.

GALÁNTHA 1986.

Galántha, M.: The Scythian age cemetery at Csanytelek-Újhalastó. In.: Hallstatt Kolloquium Veszprém 1984. Budapest, 1986. 69–77.

GAZDAPUSZTAI 1964–65.

Gazdapusztai, Gy.: Das präskythische Grab von Doboz. – A dobozi preszkíta sír. MFMÉ 1964–65. 59–64.

GYUCHA 2001.

Gyucha A.: A szkíta kor emlékei Békés megyében. In: Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkíta kora. Gyulai katalógusok 10 (2001) 117–127.

HELLEBRANDT 1988.

B. Hellebrandt M.: Szkítakori temető Kesznyéten-Szérűskerten. – Skythenzeitliches Gräberfeld in Kesznyéten-Szérűskert. HOMÉ XXV–XXVI (1988) 107–126.

HELLEBRANDT 1996–97.

B. Hellebrandt M.: Muhi-Kocsmadomb, szkíta-kelta temető. – Muhi-Kocsmadomb, skythisch-keltisches Gräberfeld. ArchÉrt 123–124 (1996–1997) 125–159.

HORVÁTH 2001.

Horváth M. A.: Budapest a szkíta korban. In.: Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkíta kora. Gyulai katalógusok 10 (2001) 39–49.

ISTVÁNOVITS 1997.

Istvánovits E.: Nyíregyháza-Manda-bokor. In.: Utak a múltba. Paths into the past. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései. (Szerk.: Raczky P. – Kovács T. – Anders A.) Budapest 1997. 75–80.

JEREM 1971.

Jerem E.: Késővaszkori sírleletek Beremendről. – The Late Iron Age Cemetery Finds of Beremend. JPMÉ 16 (1971) 69–90.

JEREM–KISS–PATTANTYÚS–VARGA 1992.

Jerem, E. – Kiss, Zs. – Pattantyús, Á. M. – Varga, A.: The combined use of archaeometric methods preceding the excavation of archaeological sites. In.: Cultural and Landscape Changes in South-East Hungary. Reports on Gyomaendrőd Project I. (Szerk.: Bökönyi S.) Budapest, 1992. 61–98.

JUHÁSZ 1972.

T. Juhász I.: Az Orosháza-gyopárosi szkítakori temető. – La nécropole scythe de Orosháza-Gyopáros. ArchÉrt 99 (1972) 214–223.

JUHÁSZ 1976.

T. Juhász I.: Az Orosháza-gyopárosi szkíta temető. – Le cimetière scythe de Orosháza-Gyopáros. ArchÉrt 103 (1976) 231–252.

KEMENCZEI 1984.

Kemenczei, T.: Die Spätbronzezeit Nordostungarns. Budapest, 1984.

KEMENCZEI 1988.

Kemenczei T.: Kora vaskori leletek Dél-Borsodban. – Früheisenzeitliche Funde in Süd-Borsod. HOMÉ XXV–XXVI (1988) 91–105.

KŐRÖS 1945.

Kőrös Zs.: Medgyesegyházi késő-szkíta temető. – Gräberfeld aus der späten Skythenzeit in Medgyesegyháza. *FolArch V* (1945) 56–59.

LESZIH 1939.

Leszih A.: Borsodmegyei szkíta leletek. – Scythian finds from the county of Borsod. *FolArch I–II* (1939) 68–87.

MARÁZ 1981.

Maráz B.: A szkítakori őslakosság Latène-kori továbbélése Kelet-Magyarországon. (Régészeti adatok a Kárpát-medencei kelta-szkíta kapcsolatok kérdéséhez) – On the survival of the autochthonous population of the Scythian Age in Eastern Hungary. *JPMÉ XXVI* (1981) 97–119.

MIROŠŠAYOVÁ 1999.

Miroššayová, E.: Einflüsse der Hallstattkultur in der Ostslowakei. In.: *Archaeology of the Bronze and Iron Age. Archaeolingua 9* (1999) 157–166.

MRT 6.

Ecsedy I. – Kovács L. – Maráz B. – Torma I.: Magyarország régészeti topográfiája 6. Békés megye régészeti topográfiája IV/1. A szeghalmi járás. (Szerk.: Torma I.) Budapest, 1982.

MRT 8.

Jankovich B. D. – Makkay J. – Szőke B. M.: Magyarország régészeti topográfiája 8. Békés megye régészeti topográfiája IV/2. A szarvasi járás. (Szerk.: Makkay J.) Budapest, 1989.

MRT 10.

Jankovich B. D. – Medgyesi P. – Nikolin E. – Szatmári I. – Torma I.: Magyarország régészeti topográfiája 10. Békés megye régészeti topográfiája IV/3. Békés és Békéscsaba környéke. (Szerk.: Jankovich B. D.) Budapest, 1998.

OLASZ 1955a.

Ifj. Olasz E.: Adatok a kardoskúti Fehér-tó településtörténetéhez. In.: *Emlékkönyv.* (Szerk.: Nagy Gyula) Orosháza, 1955. 15–24.

OLASZ 1955b.

Ifj. Olasz E.: Szkíta-szarmata sírlelet és egyéb megfigyelések a székkutasi Sós-tó partján. In.: *Emlékkönyv.* (Szerk.: Nagy Gyula) Orosháza, 1955. 7–9.

OLÁH-SZÉNÁSZKY 1982.

Oláh É. – Szénászký J.: Vaskori sírleletek rekonstrukciója. – The reconstruction of Iron Age grave findings. *Múzeumi műtárgyvédelem 10* (1982) 293–306.

PÁRDUCZ 1943.

Párducz M.: Szkítakori temető Békéscsaba-Fényesen. – A cemetery of the scythian period in Békéscsaba-Fényes. ArchÉrt 55 (1943) 50–63.

PÁRDUCZ 1944–45.

Párducz M.: Szkítakori telep a hódmezővásárhelyi Fehértó partján. – A settlement of the scythian period on the shores of the Fehértó at Hódmezővásárhely. ArchÉrt 56 (1944–45) 62–80.

PÁRDUCZ 1954.

Párducz, M.: Le cimetière hallstattien de Szentés-Vekerzug II. – Mogilnyik gallstattszkoj epohi v Szentés-Vekerzug II. Acta ArchHung 4 (1954) 25–91.

PÁRDUCZ 1966.

Párducz, M.: The scythian age cemetery at Tápiószele. Acta ArchHung 18 (1966) 35–91.

PÁRDUCZ-CSALLÁNY 1944–45.

Párducz M. – Csallány G.: Szkítakori leletek a szentesi múzeumban. – Funde aus der Skythenzeit im Museum zu Szentés. ArchÉrt 56 (1944–45) 81–117.

PATAY 1961.

Patay P.: Az alsótelekesi vaskori temető. – Cimetière de l' âge de fer à Alsótelekes. FolArch XIII (1961) 27–49.

PATEK 1968.

Patek, E.: Die Urnenfelderkultur in Transdanubien. Budapest, 1968.

PATEK 1989–90.

Patek E.: A Szabó János Győző által feltárt „preszkíta” síranyag. A Füzesabony-Mezőcsát típusú temetkezések újabb emlékei Heves megyében. – Die von János Győző Szabó freigelegten „preskythischen” Grabfunde. Die neuen Denkmäler der Bestattungen des Typs Füzesabony-Mezőcsát im Komitat Heves. EMÉ XXV–XXVI (1989–90) 61–118.

SZABÓ 1969.

Szabó J. Gy.: A hevesi szkítakori temető. – Das Gräberfeld von Heves aus der Skythenzeit. EMÉ VII (1969) 55–128.

UTAK A MÚLTBA 1997.

Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései. – Paths into the past. Rescue excavations on the M3 motorway. (Szerk.: Raczyk P. – Kovács T. – Anders A.) Budapest, 1997.

VADAY 2001.

Vaday A.: Előzetes jelentés a Salgótarján, Ipari-park II. régészeti feltárásáról. NMMÉ XXV (2001) 209–215.

WOLLÁK 1979.

Wollák K.: Hallstattkori leletek a Pilismarót-Szobi révi telepfeltárásból. – Hallstattzeitliche Funde aus der Erschliessung der Siedlung von Pilismarót-Szobi rév. Dunai Régészeti Füzetek 1979. 49–76.

RÖVIDÍTÉSEK

Acta ArchHung	= Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
ArchÉrt	= Archaeologiai Értesítő, Budapest
ASF	= Archaeologia Slovaca Fontes, Bratislava
ComArchHung	= Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
Dolg	= Dolgozatok a szegedi Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből, Szeged
EMÉ	= Egri Múzeum Évkönyve, Eger
FolArch	= Folia Archaeologica, Budapest
HOMÉ	= Herman Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc
JPMÉ	= Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, Pécs
MFME	= Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged
MMM	= Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba
MNM	= Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
MRT	= Magyarország Régészeti Topográfiája, Budapest
NMMÉ	= Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, Salgótarján
ŐL	= Ősrégészeti Levelek, Budapest
RégFüz	= Régészeti Füzetek, Budapest
SIA	= Slovenská Archeológia, Nitra

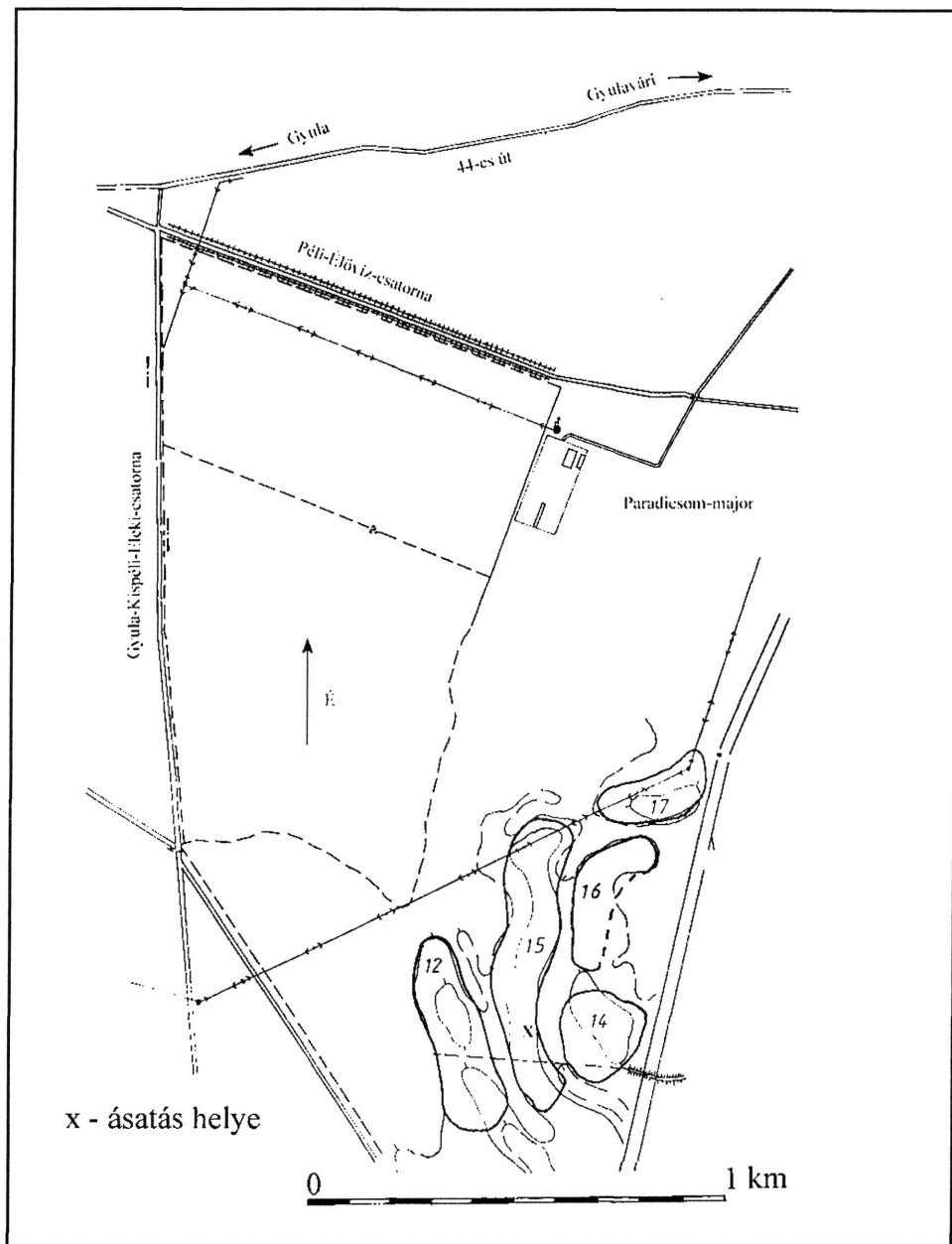
Later Scythian age settlement vestiges from Békés County

– Attila Gyucha –

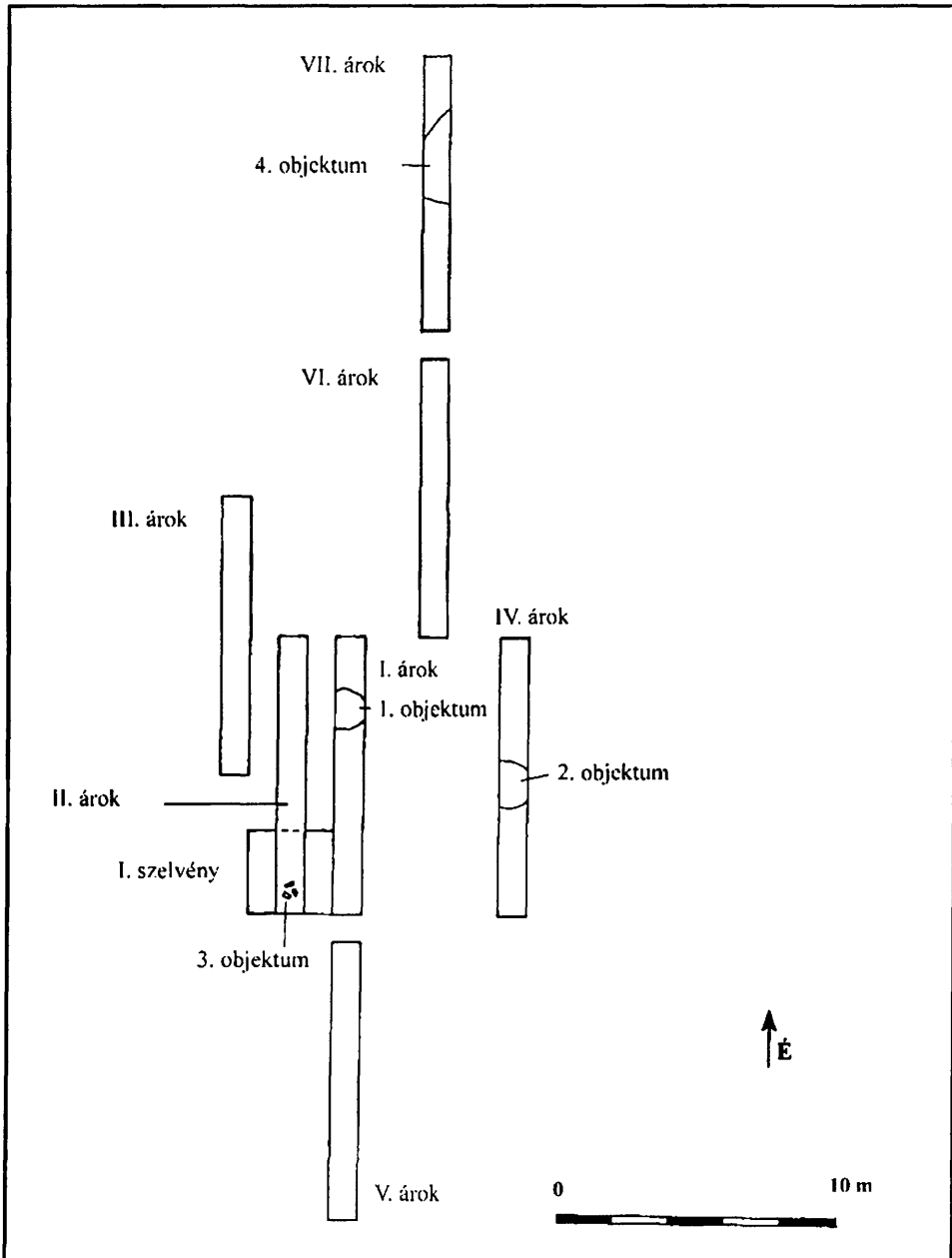
Résumé

We have described in our dissertation two scythian age features found during the near past disclosures in Békés County. The bone objects found near the typical, multicoloured ceramic materials and the fragment of an object – that could be regarded as a lid to cover glowing embers – make the materials of the Gyulavári pit interesting. We have found two children skeletons in the settlement pit in Csárdaszállás. Similar occurrence has been observed also in several places on the settlements of the Alföld (Great Plain) group. In the second part of our article we have summarized the very modest past results of the scythian age settlement researches in the Alföld (Great Plain) and in our Békés County region. After that we summarized the deductions of the results of the completed settlement survey in the Northern regions of the county and we established that the center of the settlement area moved to southern direction – to the border of the Körös Valley and the Mezőség as well as to the Mezőség region – compared to the Late Bronze Age.

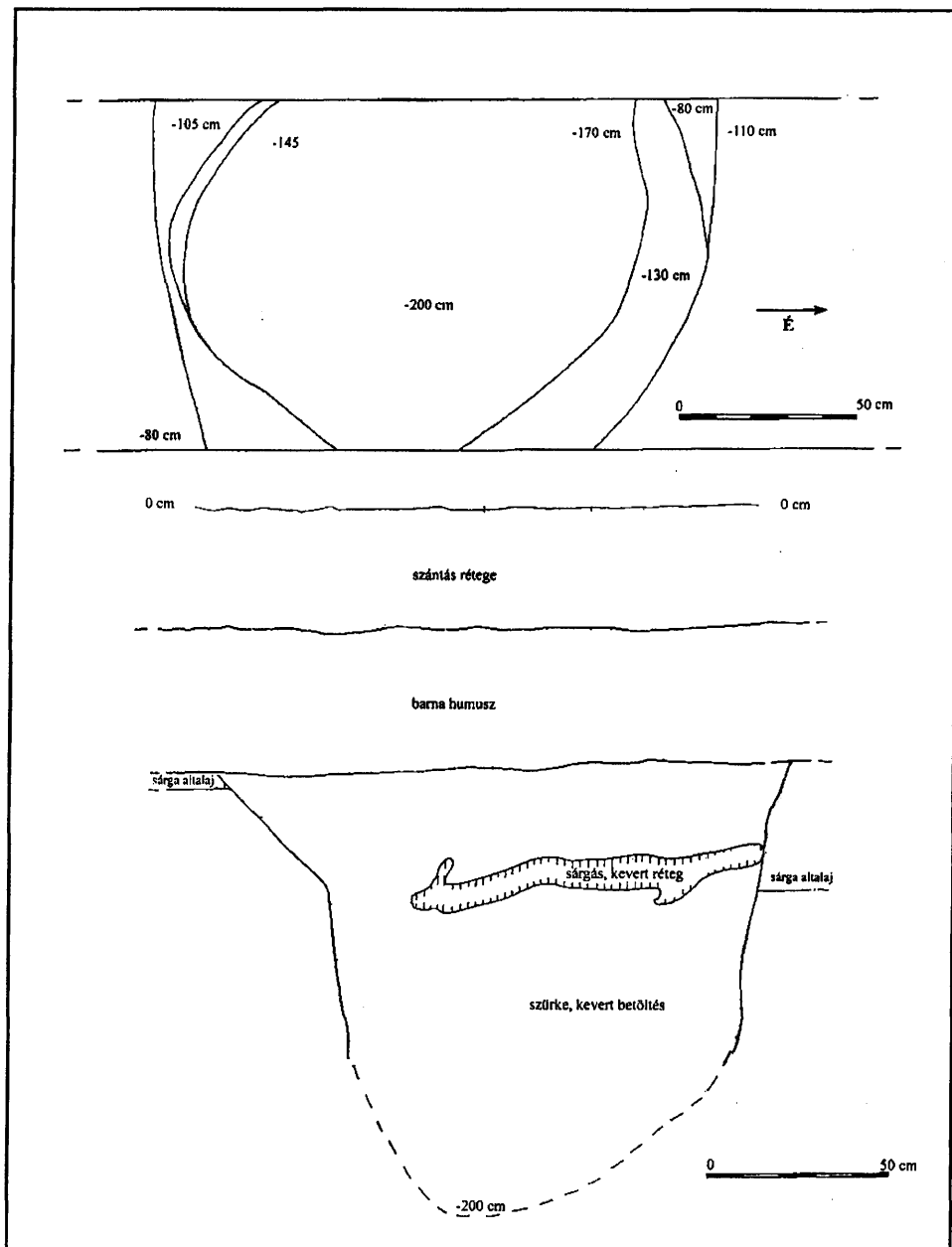
*Gyucha Attila
Munkácsy Mihály Múzeum
H-5600 Békéscsaba, Széchenyi u. 9.
E-mail: gyuchaa@freemail.hu*

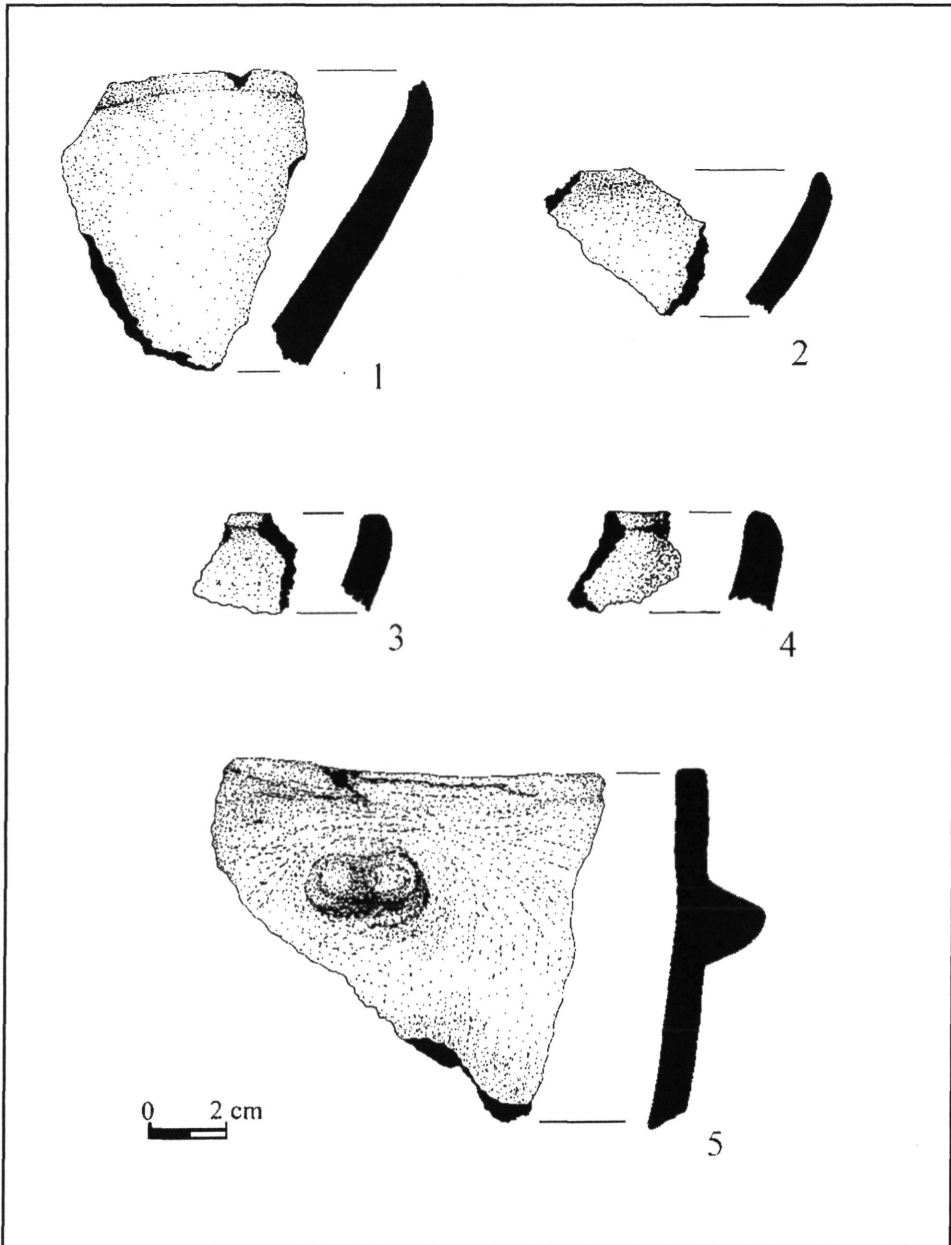
2. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely és környezete

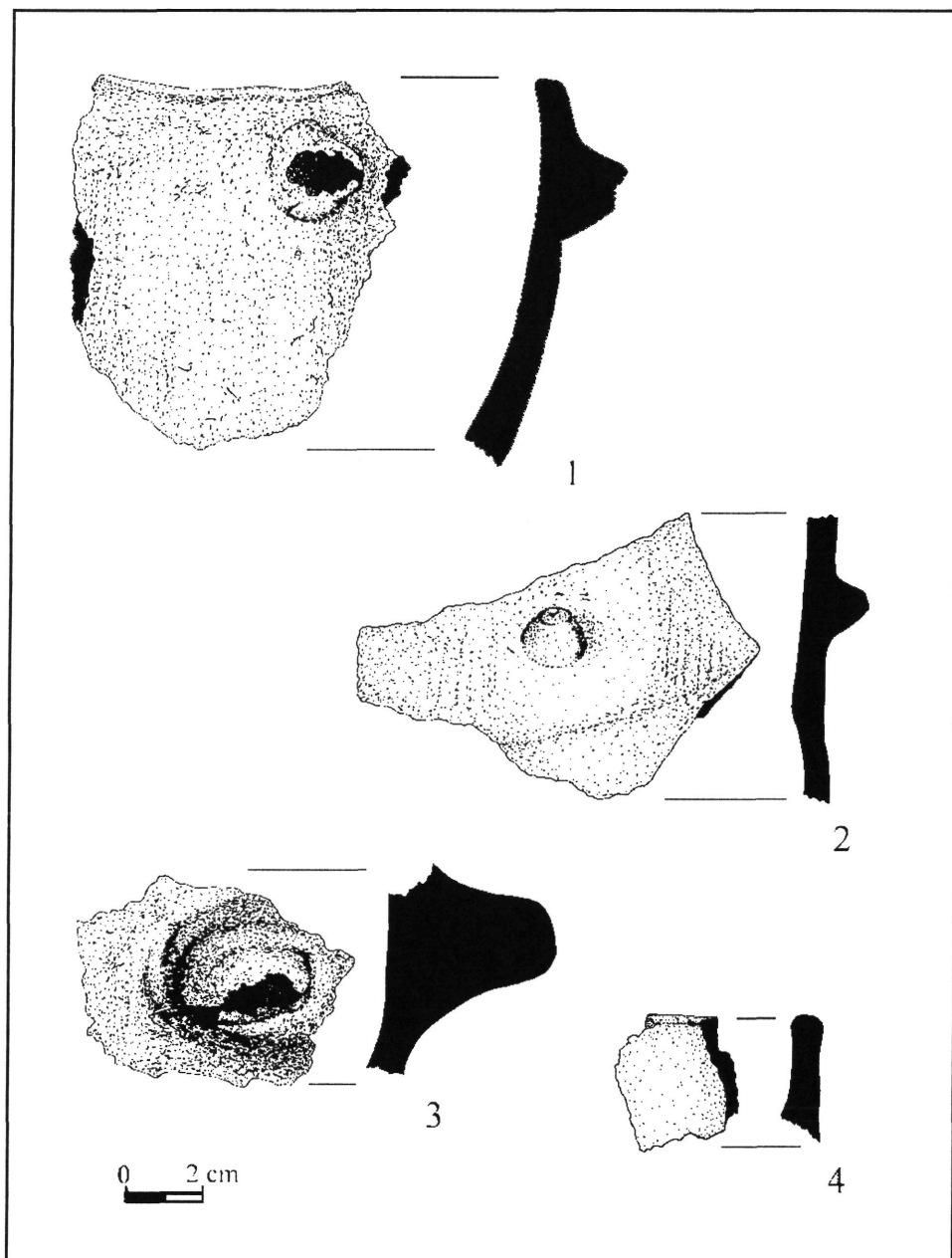
3. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely: az ásatás összesítő felszínrajza

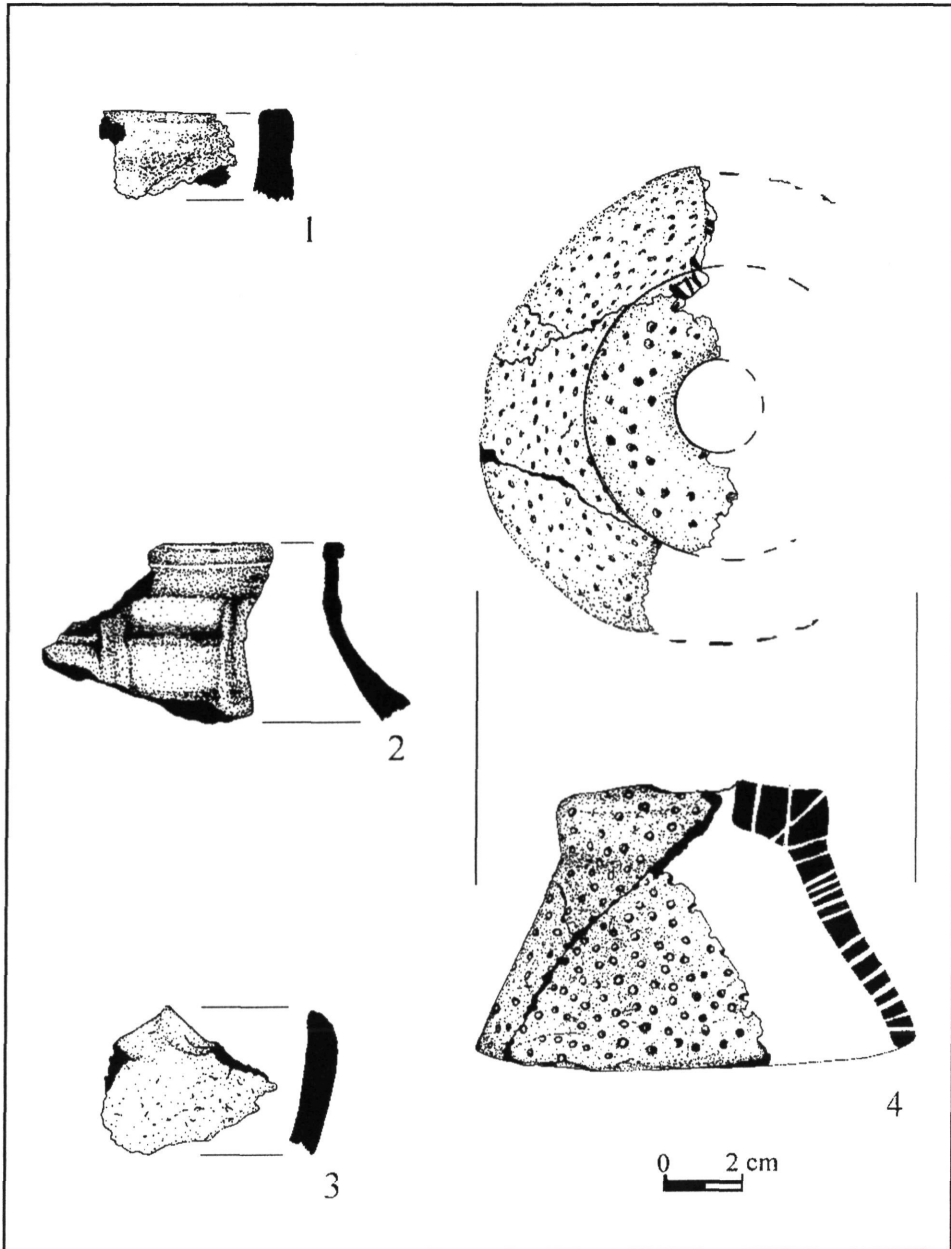
4. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely: a 2. objektum

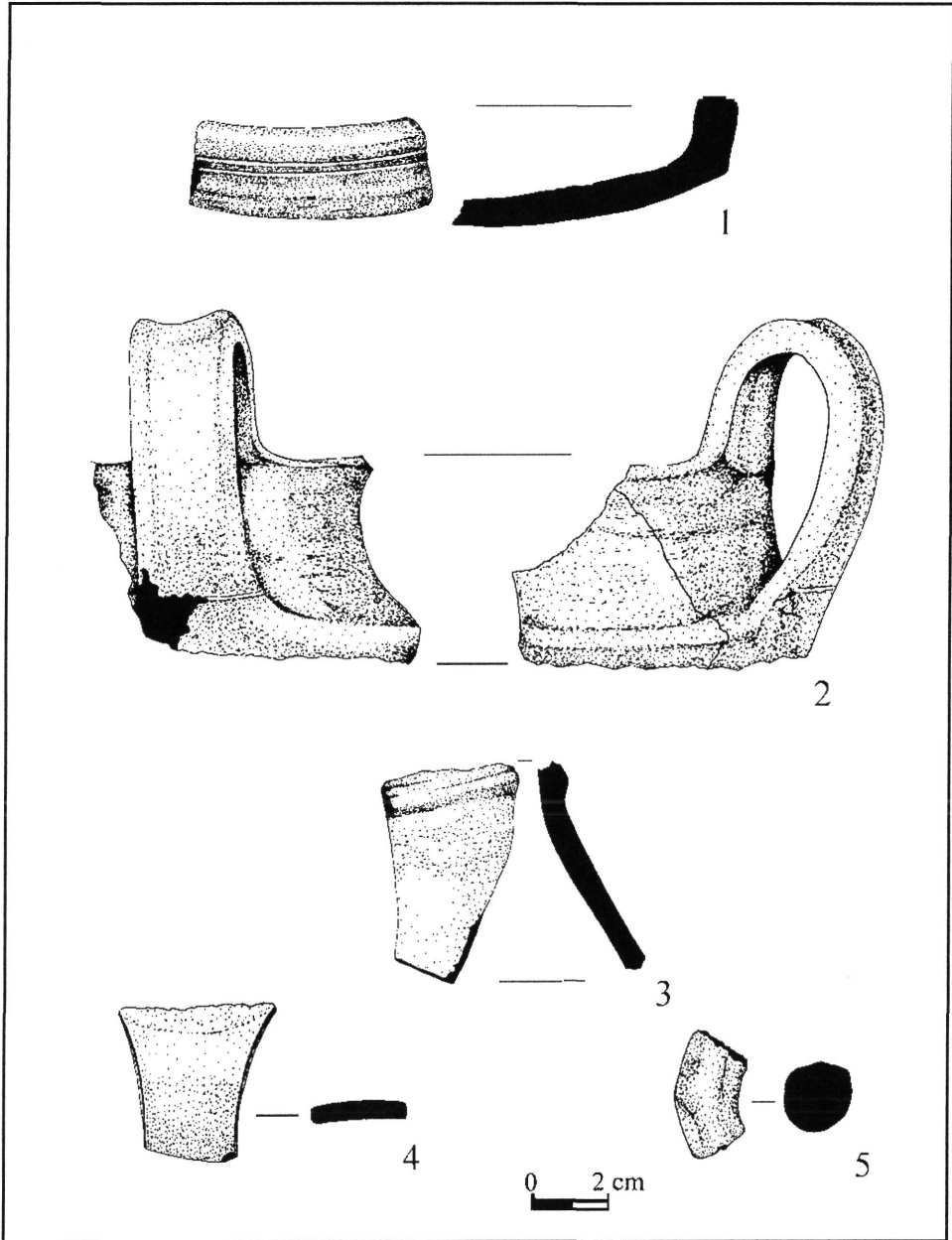
5. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely, 2. objektum: peremtöredékek

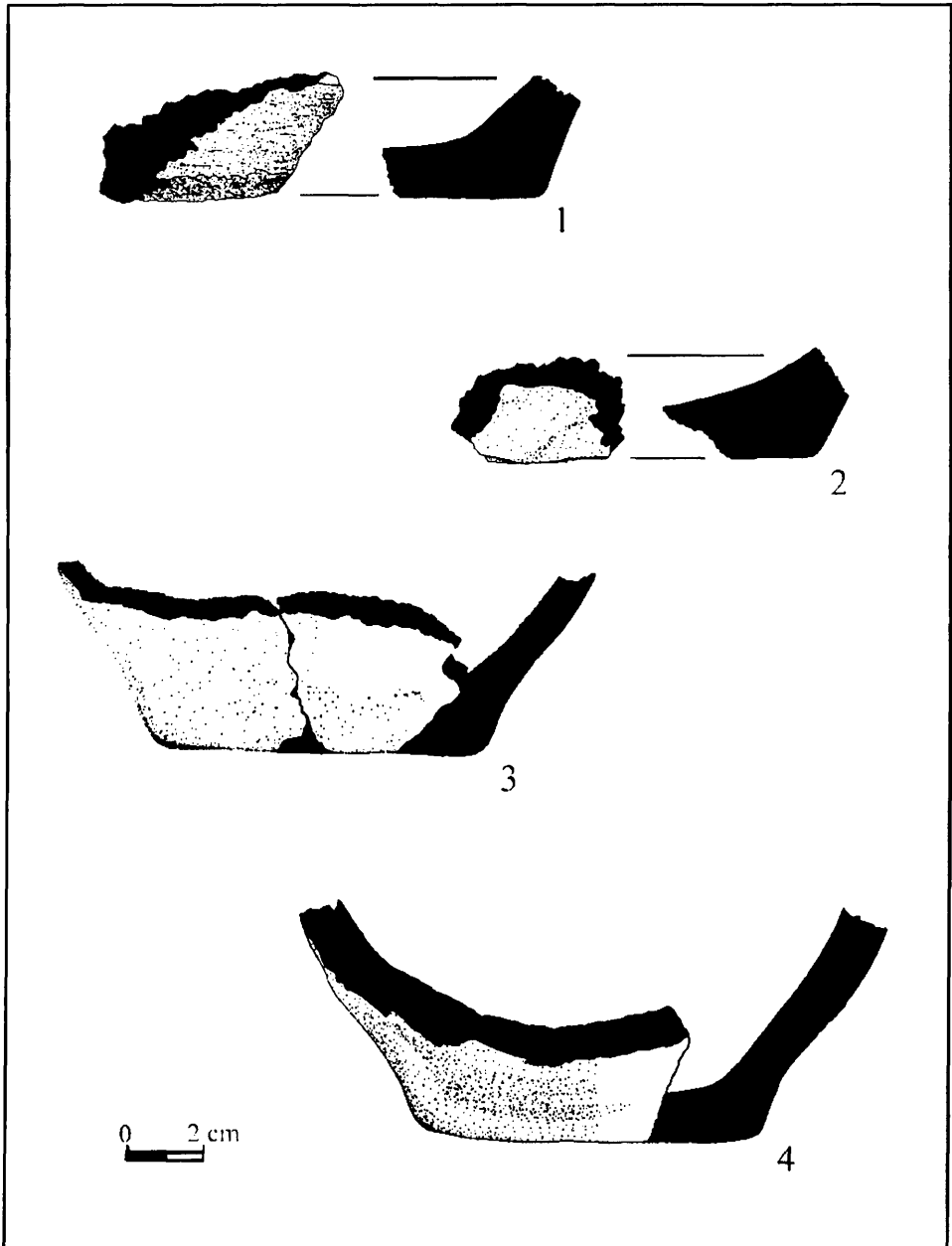
6. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely, 2. objektum: perem- és oldaltörödékek

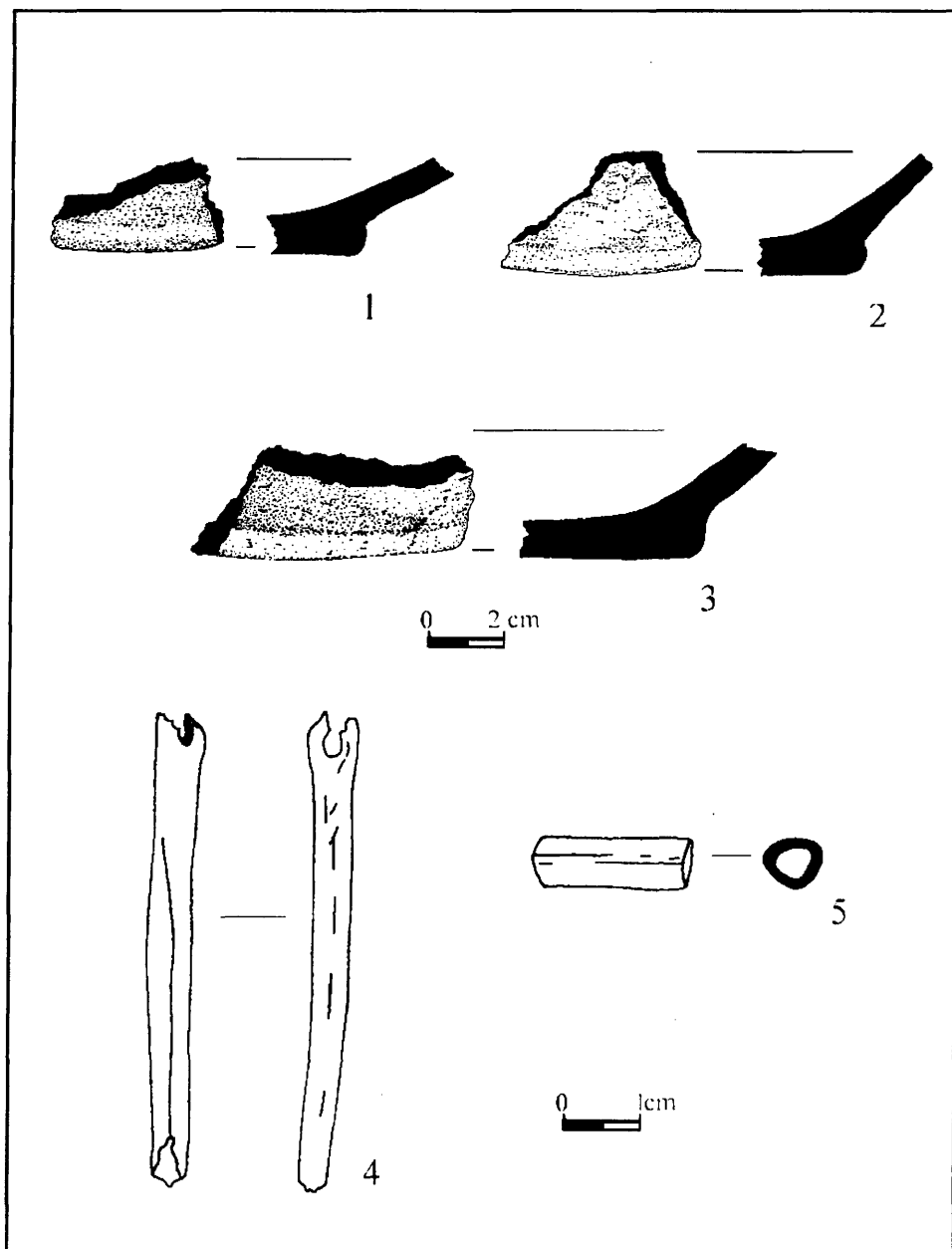
7. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely, 2. objektum: 1-3: peremtöredékek;
4: „parázsborító”

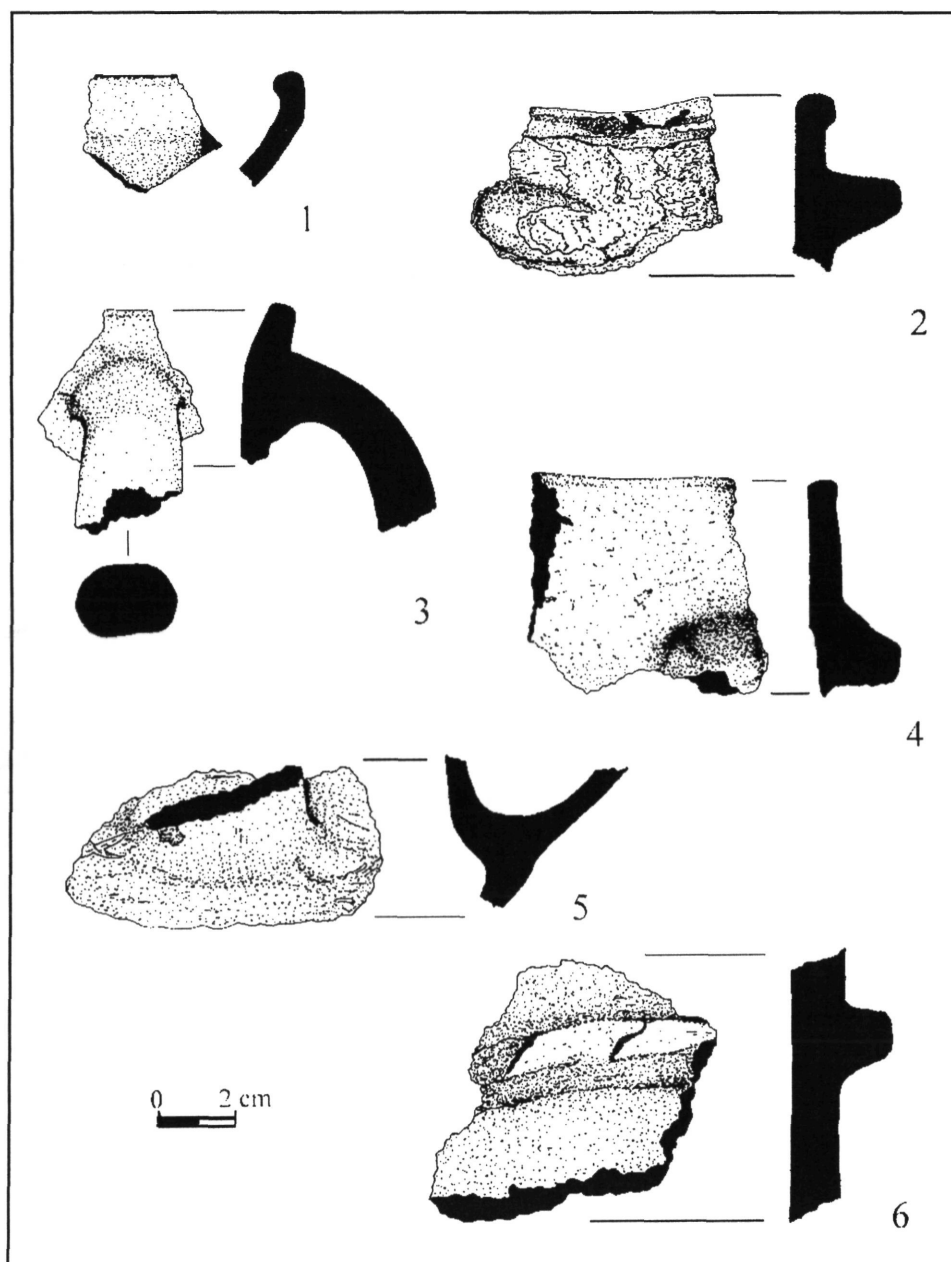
8. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely, 2. objektum: perem-, oldal- és fültörédek

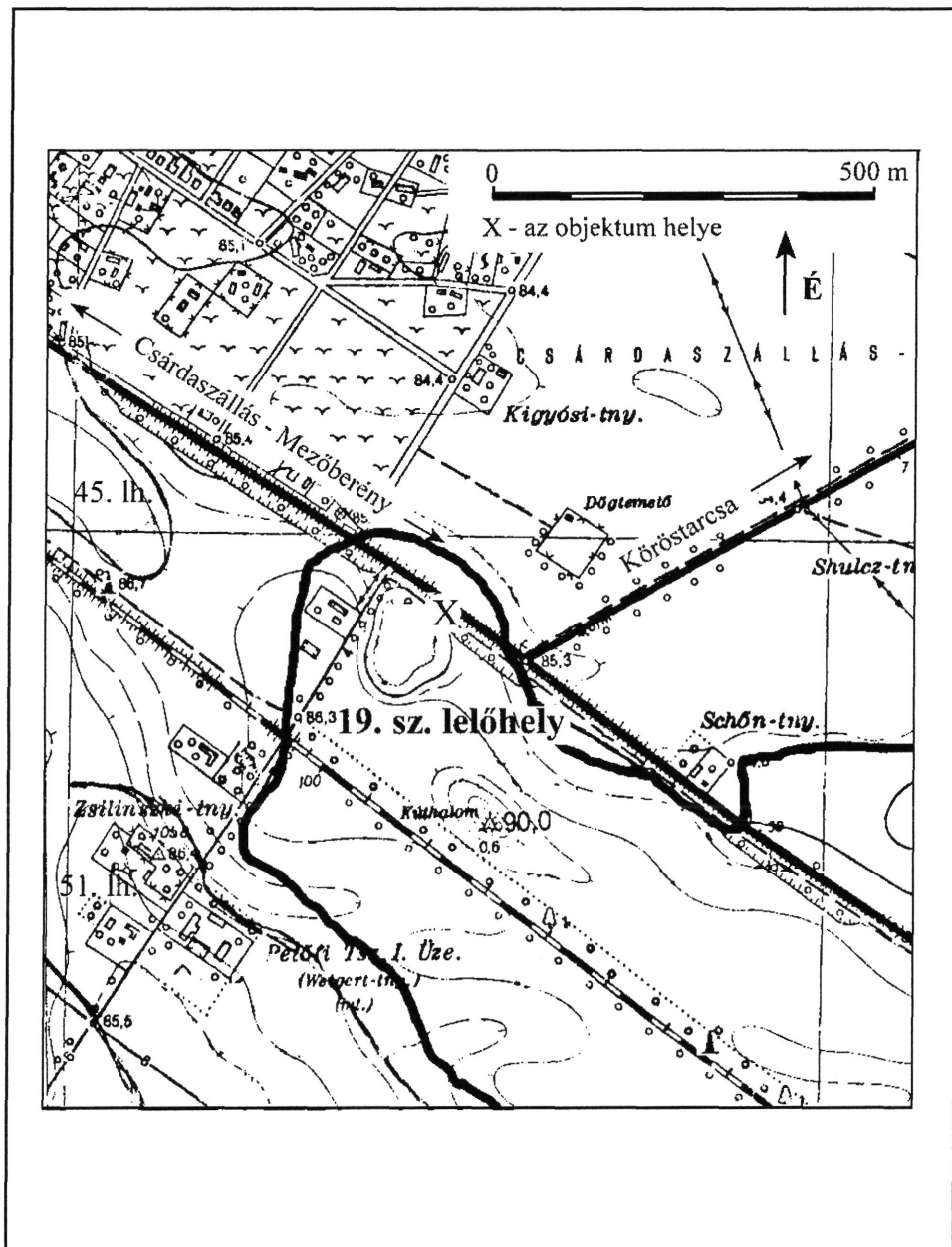
9. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely, 2. objektum: aljtörédek

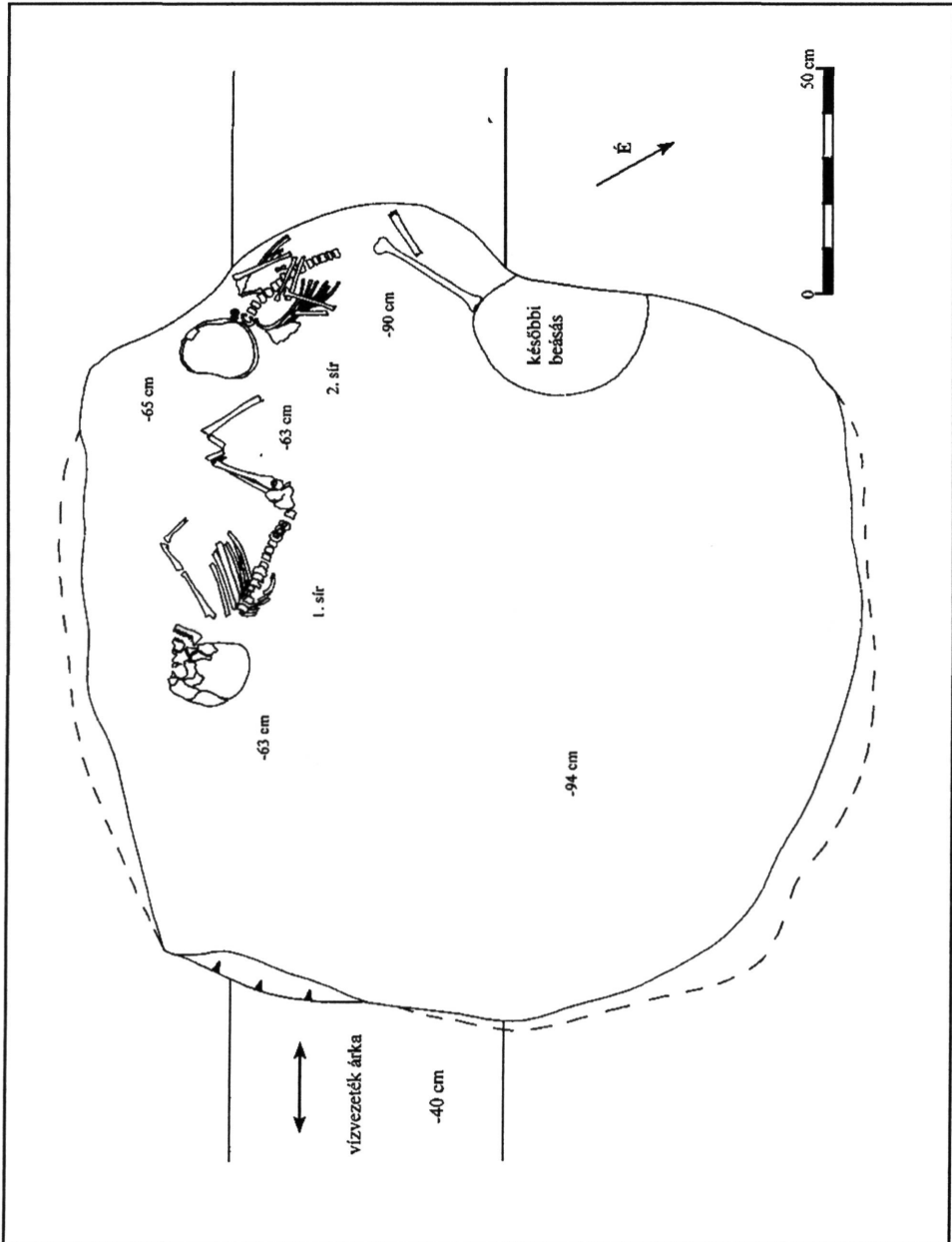
10. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely, 2. objektum: 1–3: aljtöredékek;
4: csonttű; 5: csontgyöngy

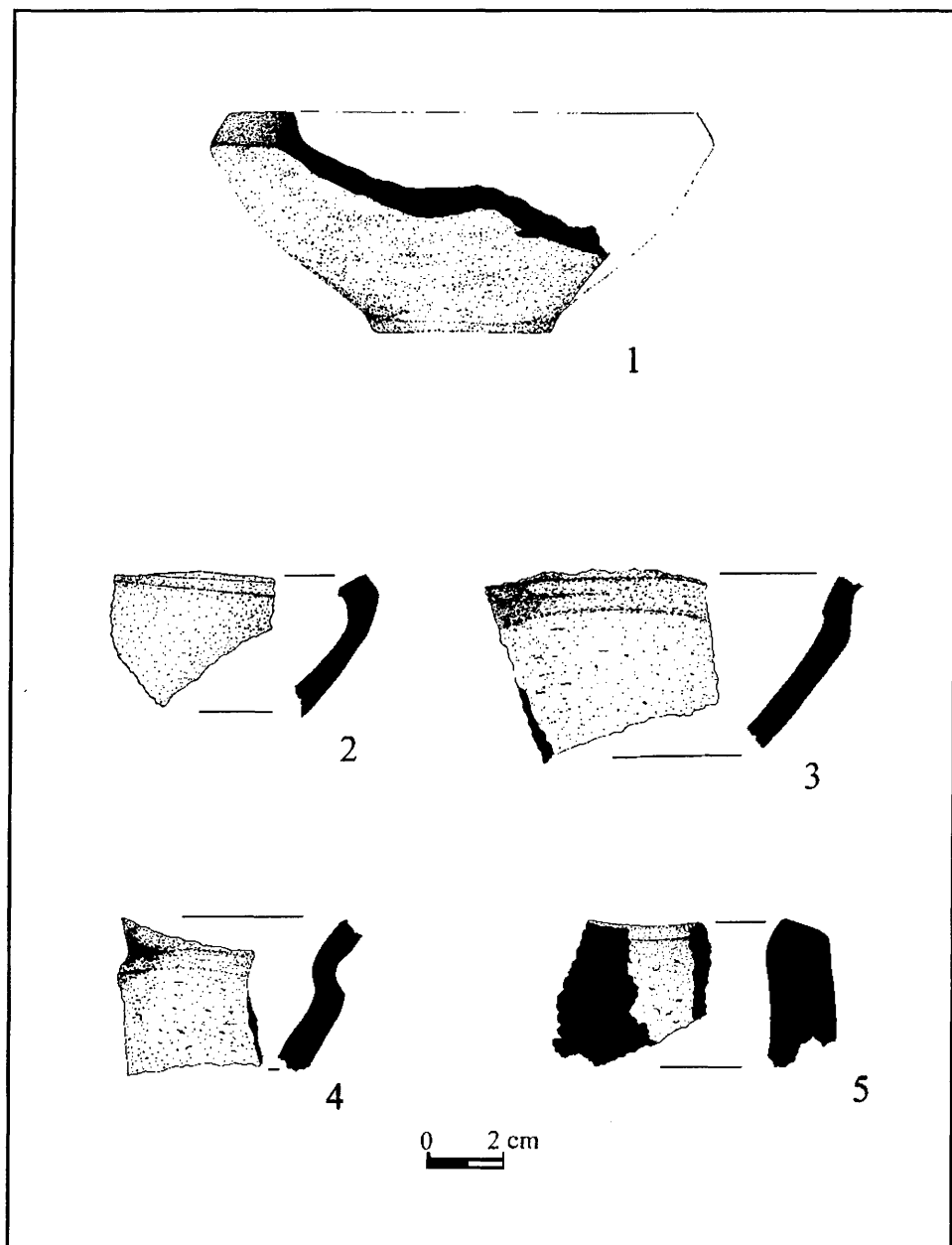
11. kép. Gyulavári 15. sz. lelőhely: 1–2: peremtöredékek a 4. objektumból;
3–6: szkíta kori szórványleletek az ásás területéről

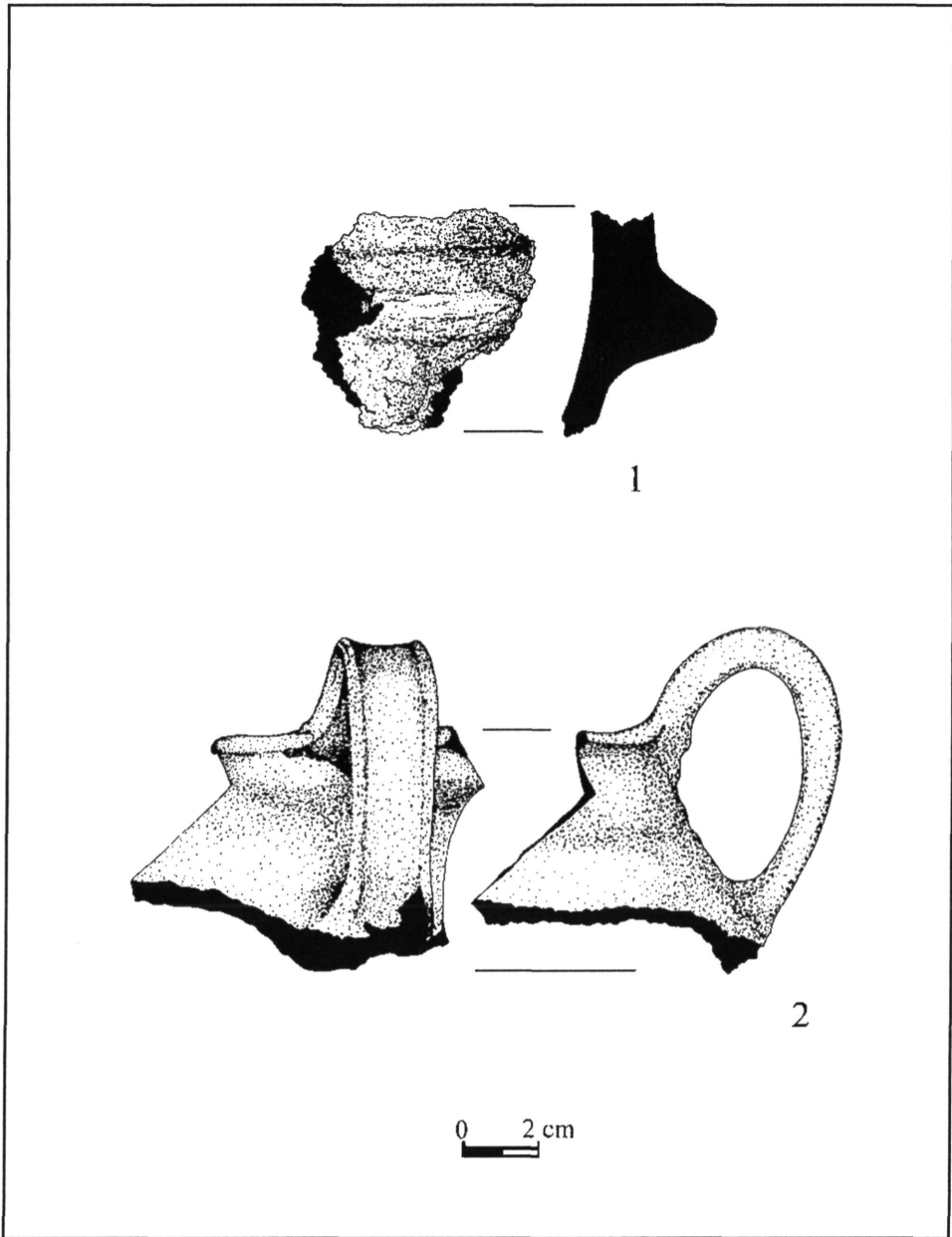
12. kép. Csárdaszállás 19. sz. lelőhely és környezete

13. kép. Csárdaszállás 19. sz. lelőhely: a 3. objektum

14. kép. Csárdaszállás 19. sz. lelőhely, 3. objektum: perem- és oldaltöredékek

15. kép. Csárdaszállás 19. sz. lelőhely, 3. objektum: 1: fogóbütykös oldaltöredék;
2: füles csupor töredéke.